

tema tjedna

LJETNA FUTURAMA 2050. (II.): O DEPOPULACIJI, RURALNOM RAZVOJU, OBRAZOVANJU I RADNIŠTVU, SASTAVNICAMA DRUŠTVA O KOJIMA OVISI BUDUĆNOST...

MEGAPROMJENA: NEVIDLJIVOST DOBRIH VIJESTI Proroci griješe, a pesimisti još i više

Ako makar i površno pogledamo i pročitamo što svjetski, pa i naši mediji, objavljuju o budućnosti koja je, recimo tako, već pred vratima, teško je otići se dojmima da u predviđanjima sutrašnjice kronično manjka optimizma.

Sve je uglavnom, uz časte izuzetke, crno da crnije ne može biti, pa se čini da će svijet primjerice 2050. godine, ako naša civilizacija se do granice uopće stigne, osvanuti u zori novog doba koja će za čovjeka biti novu izazov ili definitivni sunovrat ljudskosti.

Da uskrne, Nostradamus bi vjerojatno likovao nad takvim crnim scenarijima godina koje dolaze, a i Baba Vanga bi o tome mogla nešto kazati, da o drugim prorocima zlokobne sutrašnjice i ne govorimo.

Sve je to, kad se radi o predviđanjima, odnosno prognozama "dana poslije sutra" jedna razina priče, ona apokaliptična, koja će nam se, upozoravaju nas mnogi, ostvariti za 33 godine, u 2050. Druga je pak razina ipak prizemlja, objektivnija i utemeljena na činjenicama, a ne na proizvoljnim vizijama koje nerijetko vode u bespuća čiste fantastike, psihotične fantazije ili drame s teorijama urota u prvom ili drugom planu.

I tu sad dolazimo, ako stvari tako gledamo i na zdravstveni način razmišljamo, do futurologije, znanstvenih istraživanja, analiza i simulacija, koje nas vode do realno mogućeg ostvarenja napretka pojedinih segmenata civilizacije i društva općenito, koja pružaju odgovor na pitanje kakva nas i da li nas uopće čeka MEGAPROMJENA na putu prema svijetu 2050. godine. Pritom se valja upitati koje i kakve su prognoze ostvarive, a koje i kakve nisu, ili su takve da ostaju tek mrtve točke, spekulativna forma na karti globalnih promjena kojima neizbježno hrlimo.

Sjajno štvo po tom pitanju, koje posve zaobilazi bilo kakav senzacionalizam i sindrom opsjednutosti "sudnjim danom", svakako je knjiga "Magapromjena: Kako će izgledati svijet 2050?", zbirka tekstova vrhunskih svjetskih stručnjaka, objavljena u Velikoj Britaniji 2012., a kod nas prevedena 2015. godine. Izdanje je to uglednog The Economist-a kao takvo definitivno preporučljivo za čitanje svakome koga zanima futurologija. Iz te fascinantne knjige, a vezano uz našu temu, uputnim se čini spomenuti zadnje, 20. poglavlje, naslovljeno "Predviđanja i napredak: više za manje". Naime, upravo u tom materijalu koji potpisuje Matt Ridley, urednik za SAD časopisa The Economist, sadržano je sve ono što danas povežujemo s prognozama sutrašnjice, ali iz objektivno mogućeg kuta gledanja. Ridley naime tvrdi da će čovjekova domišljastost i inventivnost pokazati da proroci griješe, a pesimisti još više. Ridley svoju analizu potkrepljuje nizom primjera. Između ostalog nabrja mnoštvo promašaja svjetskih poznatih i cijenjenih futurologa čija se predviđanja budućnosti nikad nisu ostvarila, jer, piše Ridley, prognostičari govore više o svome vremenu negoli o budućnosti. Drugim riječima, futurologija je prepuna katalizmičkih prognoza koje su se pokazale netočnima. Pročitajte knjigu u provjerite o kojima se radi. A mi ćemo, kao zaključak ovog uvoda, navesti još samo ove Ridleyjeve riječi: Dva su jednostavna razloga zašto su katastrofična predviđanja bila pogrešna 1971. i još će biti pogrešna i 2012. (kad je tekst pisan) i 2050. Prvo, o lažnim se stvarima uvijek više govori negoli o dobrima... Drugi je razlog temeljitiji. Sve zatražujući priče imaju stičan odgovor. One pretpostavljaju da čovječanstvo stoji na pruzi i čeka da ga udari vlak umjesto da mu se skloni s puta. (D.J.)

DRAŽEN ŽIVIĆ

Hrvatska bi 2051. mogla imati manje od 3,5 milijuna stanovnika!

Krajem ožujka ove godine, na Korzijskoj tribini u Dubrovniku, održali ste predavanje naslovljeno "Demografska budućnost Hrvatske - bit ćemo li živjeti ili izumiranje?" Sudeći prema iznesenom, stanje nije nimalo optimistično - što su uzroci i kakva je onda moguća prognoza do 2050. godine, ako hitno ne poduzmemo konkretne i efikasne demografske mjere?

- Trenutna demografska slika Hrvatske, koja je najblaže rečeno zabrinjavajuća, posljedica je sinergijskog i dugotrajnog djelovanja različitih čimbenika demografskog, društvenog, ekonomskog i političkog razvoja, među kojima su osobito jaki bili čimbenici s negativnim ili destabilizirajućim učincima na kretanje i razvoj stanovništva. Kroz 20. stoljeće to su, među ostalim, bila dva svjetska rata i Domovinski rat, ekonomske krize i agrarna prenapućenost, često i brojno europsko i prekomorsko iseljavanje, bolesti (epidemije i pandemije), nekontrolirani procesi modernizacije u domeni društvenog i gospodarskog razvoja (industrijalizacija, deagrarizacija, deruralizacija, urbanizacija), denatalitetni koncept u bioreprodukciji ("bijela kuga"), promjene u strukturi i hijerarhiji društvenih vrednota (sekularizacija, individualizacija i sl.), prirodna depopulacija i demografsko starenje, izostanak aktivne i pozitivne pronatalitetne i obiteljske politike...

Iz takvog kolopleta nepovoljnih čimbenika Hrvatska je u 21. stoljeće ušla sa značajno okrnjenom demografskom slikom koju u formalnom statističko-demografskom smislu najpreciznije opisuju depopulacijski procesi, tj. negativni trendovi u odnosu prirodnog, mehaničkog i ukupnog kretanja stanovništva. Naime, Hrvatska od 1991. do danas gubi stanovništvo i prirodni i mehaničkim putem, odnosno, većim umiranjem od radanja i brojnim iseljavanjem od doseljavanja, uz ubrzanje procesa demografskog starenja, ali i u produbljenje prostorne neravnoteže u broju i strukturama naseljenosti, tj. jača populacijska polarizacija na županijskom/regionalnom nivou, što je, uz još neke čimbenike, temeljni razlog nejednake regionalne razvijenosti države. Dostupni rezultati posljednja tri popisa, kao i vitalne i migracijske statistike, neovisno o određenim metodološkim problemima koji postoje pri njihovoj usporedbi, nedvojbeno i jas-

no govore da je demografska kriza Hrvatske duboka, da je ona zahvatila sve dinamičke i strukturne dimenzije demografskog razvoja, da je postala ključnim činiteljem ukupnog razvoja zemlje te da odgovori na rastuću depopulaciju trebaju biti brzi, što cjelovitiji, konkretni, dugoročni i efikasni. Iako su prognoze loše, ipak ne smijemo baš sve prepuštiti stihiji. Unatoč lošim perspektivama, postoji i određena nada optimizma koju je moguće, pače potrebno iskoristiti. Naime, empirijska su istraživanja provedena posljednjih petnaestak godina među hrvatskim građanima pokazala da još uvijek postoji visok stupanj pozitivnog odnosa prema braku (kao zajednici između muškarca i žene), obitelji i djeteta, što bi trebalo iskoristiti osmišljavanjem i provođenjem mjera populacijske, obiteljske, ekonomske, porezne i stambene politike posebno usmjerenih prema mladim obiteljima.

KLJUČNO PITANJE

▼ **Rekli ste u niz navrata da su demografske promjene postupne, spore, no da ih je lako predviđjeti, i to su zapravo hrvatski demografi uspjeno radili. Međutim, nije ih imao tkućiti. Čuju li se demografi danas ili sve ostaje na deklarativnom zauzimanju za demografsku obnovu?**

- Hrvatski demografi starije, srednje i mlade generacije godinama su u svojim znanstvenim radovima, javnim raspravama i medijskim istupima jasno i nedvosmisleno upozoravali na sve nepovoljnije demografske trendove, odnose i strukturne i osobito na posljedice koje se realno mogu očekivati ako ne dođe do promjene u odnosu društva/politike spram demografske problematike koju držimo ključnom za razumijevanje i rješavanje gorućih eko-

ske do 2031., 2051. i 2061. godine. Njihovi rezultati pokazuju da, bez obzira na manje ili više pesimistične varijante projekcije s obzirom na buduće kretanje fertiliteta i migracijske bilance, Hrvatsku do sredine ovoga stoljeća predvidivo čeka nastavak depopulacije, tj. smanjenje ukupnog broja stanovnika. Ono se, ovisno o varijanti projekcije, kreće i do milijun, pa čak i nešto više od milijun osoba, tj. realnom se može držati pretpostavka da bi Hrvatska 2051. godine mogla imati manje od tri i pol milijuna stanovnika. Noviji izračuni koji uključuju i podatke o brojnom iseljavanju od posljednjega popisa stanovništva iz 2011. još su porazniji. Tako je nedavno hrvatski demograf Anđelko Akrap objavio da bi 2061. Hrvatska mogla imati tek nešto više od tri milijuna stanovnika, što u odnosu na procijenjeno stanje iz 2016. predstavlja smanjenje od čak 25 %. Opravdano se u tom kontekstu svi zajedno možemo upitati - može li hrvatsko društvo/država funkcionirati uz tako snažnu depopulaciju? Što će biti s tržištem rada i napose s osiguranjem dovoljno sredstava u zdravstvenim, socijalnim i mirovinskim fondovima? Jer, predviđiva depopulacija nije problem samo u agregatnom, nego posebno u strukturnom smislu. To znači da nas više od samog pada broja stanovnika treba brinuti značajno ubrzanje demografskog starenja, tj. povećanja neravnoteže u dobnoj strukturi. Naime, loša bioreprodukcija ne osigurava dovoljan priljev stanovništva u fertile i radnoaktivne kontingente, a produjke prosječnog trajanja života zamjetno povećava obujam staračkih kontingenata. Za manje od dva desetljeća očekuje se da će broj stanovnika Hrvatske starijih od 65 godina biti dvostruko veći od broja djece do 14. godine. Sve to, naravno, pod uvjetom da po pitanju osmišljavanja i provedbe populacijske politike kao razvojnica, a ne (samo) socijalne politike, ostane sve po starom. Demografski problemi Hrvatske nisu od jučer, pa se ni do sutra ne mogu očekivati radikalni pozitivni pomaci, ali moramo razviti svijest da bez demografije nema opstanka, da su ljudi pokretači razvoja i potrošači dobara, da bez ljudi ne možemo očuvati svoj identitet i nacionalni opstanak, i da se na tom području moramo pripremiti za dugo, strpljivo i uporno djelovanje. (D.J.)

Dr. sc. **Dražen Živić**, demograf, znanstveni savjetnik, voditelj Područnoga centra Instituta Pilar u Vukovaru

LOŠE NAM SE PIŠE

▼ **Zaključno - koliko su izgledi da se demografska slika RH popravi do recimo 2050., ili će za to trebati još 50-100 godina?**

- U posljednjih desetak godina izrađeno je nekoliko relevantnih i na primjerenoj znanstvenoj metodologiji utemeljenih projekcija stanovništva Hrvat-

DRAGUTIN VINCEK

Nema napretka u budućnosti bez ruralnog razvoja

Ruralni prostor predstavlja jedno od najvećih bogatstava kojima raspolazemo. U ubrzanom razvoju pojedinih zemalja industrijalizacija i urbanizacija rezultiraju sve većim jazom (razlikama) u kojima životni standard u ruralnim krajevima zaostaje za urbanim.

To izaziva teške ekonomske, socijalne i ekološke probleme s jedne strane, dok s druge dovodi do zanemarivanja ruralnih sredina. To je vidljivo i na primjeru Hrvatske, posebice u poljoprivrednoj proizvodnji. U Hrvatskoj su sve tendencije vezane uz proizvodnju hrane negativne, što nas vodi prije svega u nepotrebnju ovisnost, ne samo o hrani nego i o uslugama, industrijskim proizvodima, kapitalu, zemljištu, vodi nas u ropstvo.

LOŠE JUČER I DANAS...

Treba shvatiti da postaje upitan život u prostoru, javljaju se snažne i negativne promjene u ponašanju ljudi u obliku apatije i otuđenosti. Uputna je vriednost obitelji u poljoprivredi, upitno je zašto onda ovdje uspije živjeti, zašto ulagati. Uputna je prirodna ravnoteža u prostoru koji nastanjujemo, a onda i

ekološki principi koji mogu otići u smjeru erozije samog prostora. Međutim, najteži i najvažniji problem koji imamo samo se manjim dijelom može vezati i osloniti na poljoprivredu, a to je socijalni i demografski problem sela i naših ruralnih područja. Demografski problemi na selu i rješenje problema rada na ruralnim područjima prelaze okvire poljoprivrede i traže drukčiji državni angažman. Hrvatska ima sve što treba: poljoprivredno zemljište, tržište u domicilnom stanovništvu i turistima, ali sustav ne funkcioniše. Nije dovoljno samo staviti zemljište u funkciju, nego u čitavom tom mozaiku problema, poljoprivrednu proizvodnju kao Rubikovu kocku pokušati složiti sa što manje lutanja. Nažalost mi još uvijek lutamo, ali ne zato što ne znamo što i kako treba, već jednostavno centri moći imaju svoje interese koji onda nadvladaju opće interese.

Hrvatska birokracija ne razumije osnovne mehanizme djelovanja unutar EU-a, pa se onda često donose odluke koje se teško ili nikako provode u praksi. Sve politike u Hrvatskoj donose planove i programe koji nisu "kompatibilni" s našim proizvođačima, uz očekivanja da ćemo preko noći postati veličina u bilo kojem pogledu. Kako to izgleda na terenu možemo vidjeti na primjeru navodnjavanja u

sklopu Nacionalnog projekta navodnjavanja u Republici Hrvatskoj. Prema izvješćima za razdoblje 2005. - 2017. godina investirana je gotovo 1,5 milijarda kuna. Golemi novac, a stanje na terenu se nije ništa promijenilo, dapače, imamo izgrađene sustave navodnjavanja, a neki od njih se i ne koriste jer nema "zainteresiranih". Nagomilane probleme u poljoprivredi nije moguće rješavati dio po dio, već se mora rješavati vizija cjelokupne hrvatske poljoprivredne proizvodnje. Na istim resursima mogu se proizvoditi, a često i moraju, različiti proizvodi, a rješavati samo jedan proizvod - mliječno ili meso, potpuno je promašena filozofija. Uzroci krize znatno su dublji i akumuliraju se već duže vrijeme. Smatram da je ključni problem dosadašnje politike težnja da se hrvatska sela moderniziraju u "velikom skoku", primjenom industrijske logike velikih postrojenja i dugih serija. Da se moglo i trebalo krenuti drugačijim putovima, kroz organski rast obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, vidimo u poljoprivredi koja danas postoji unutar članica EU-a.

... IPAK BOLJE SUTRA

Govoreći o budućnosti ruralnog raz-

voja, njegova bi filozofija, da tako kažemo, trebala biti usko povezana s prirodom, poljoprivredom, gospodarstvom i međusobnom suradnjom, a rad bi trebao biti stil života. Pri tome nikome ne treba diktirati model i način razvoja te se ne bi smjelo dopustiti politici da projekti započnu i završavaju izborima. Potrebno je promijeniti kulturu življenja i treba se okrenuti sebi i svojim vrijednostima te prilikom toga voditi brigu o sljedećem:

Potrebno je ulagati u ljude. Ljudi su izvor produktivnosti temeljene na znanju. Povećanje obrazovanja, povećanje inovativnosti i povećanje ulaganja dovodi do većih plaća, što je vrlo dobra alternativa začaranom krugu industrijskog zapošljavanja s niskim plaćama i smanjenom razinom obrazovanja. Potrebno je razvijati lokalne resurse. Poljoprivreda još uvijek ima ključnu ulogu u razvoju društvene zajednice, dok je održiva poljoprivreda u neku ruku utemeljena na znanju (uzgoj, proizvodnja) te ponajprije ovisi o produktivnosti lokalnog stanovništva. Suprotno onome što neki sugeriraju, ruralne zajednice ne smiju odustati od poljoprivrede, već jednostavno trebaju prihvatiti poljoprivredu kao temelj održivog razvoja ruralne sredine. Potrebno je ulagati u infrastrukturu. Zanimljivo je da se čitavo

društvo treba opredijeliti za razumijevanje, prihvaćanje i vrednovanje različitosti. Kvaliteta života ovisi o pozitivnom odnosu između različitih tipova ljudi. Razmišljanje, učenje, ponašanje i rad, različitost, ali u harmoniji, bit će ključ uspjeha razvoja u budućnosti, pa i u onoj koja će nam se dogoditi primjerice 2050., kako ste sami ovdje temu najavili.

I na kraju morate s nekim dijeliti viziju. Ljudi koji žele bolju kvalitetu života jednostavno se ne smiju zatvoriti unutar vizije ruralnih sredina kao mjestu depresije, pada, propadanja, već razmišljati i djelovati i dijeliti viziju koja promovira nove nade i nadahnuća. U svemu tome potrebno je voditi se mišlju o samodostatnosti u proizvodnji hrane. Ona prije svega znači sigurnost, kako financijsku i ekonomsku, tako i prostornu i energetsku za svaku demokratski organiziranu državu. Osim toga, povećanje proizvodnje hrane osigurava i veće zapošljavanje lokalnog stanovništva, a time i održivost ukupnog ruralnog prostora, kao i komunalnu uređenost. Koji to posao može biti ugodniji od proizvodnje hrane za svoju obitelj i širu zajednicu! ■

Dr. sc. **Dragutin Vincek**, v.d. pročelnika Upravnog odjela za poljoprivredu i ruralni razvoj Varaždinske županije

ANITA LUNIĆ

Sutrašnjica nam ovisi o tome što činimo danas

Kad promatramo položaj radnika, možemo se lako zavesti općim poboljšanjem uvjeta života i povećanjem broja radnika u službenim djelatnostima na štetu plavih ovratnika. Jednak privid dobrog stanja nudi i niz mjera (primjerice politike gradualnog rasta minimalne plaće).

- Čini se, dakle, da i nije tako crno kako je moglo biti. No, ipak, postoji niz problema vezanih za zaštitu radnika, od nemanja funkcionalnih mehanizama sankcioniranja u slučaju kršenja prava i neisplate plaća radnicima (sjetimo se radnika koji su znali raditi i više od šest mjeseci bez plaće!), do jednakosti muškog i ženskog rada te prepoznavanje ženskog rada u kući. Osim tih problema s prepoznavanjem i zaštitom prava, u zadnje vrijeme imamo i poseban problem s radnicima uključujućima u nesigurne (ljevčim riječima: atipične, fleksibilne), oblike rada (studenti rad, freelancing, agencijski rad, rad od kuće i rad prema potrebi, honorarni rad, rad po ugovoru o djelu ili

autorskom ugovoru). Oni redovito imaju niže plaće, često nemaju plaćene doprinose, u stalnoj su opasnosti od gubitka posla i bez mogućnosti planiranja života. Sve u svemu: položaj velikog broja radnika nije ni dobar ni lak.

▼ **Što sa sindikatima, što trebaju činiti da bi uopće opstali, kakvi preokreti bi se trebali dogoditi da radnik od sindikata ima istinske koristi?**

- Sindikati su još uvijek predstavnici radnika u tripartitnim vijeć(anj)ima i mogu utjecati na rezultat svih rasprava o radničkim pravima. Ipak, radnici ih ne shvaćaju dovoljno utjecajima, što dokazuje veliko opadanje sindikalnog članstva (trenutačno tek oko 35 % zaposlenih). Kako bi se to promijenilo, bilo bi krajnje vrijeme da se čvršće pozicioniraju i ne dozvole lako kupovanje socijalnog mira. Da bi bili zaista relevantni trebaju od servisa koji je, nažalost, često sam sebi svrhom postati temeljno tijelo za edukaciju radnika, aktivaciju i razvijanje novih pristupa i rješenja problematika radništva i ekonomije. To znači da se u prvom redu

trebaju uhvatiti u koštac s edukacijom svih radnika, sindikalnom organizacijom prekariziraju (uključenoj u ranije spomenute nesigurne oblike rada), kao i ostvarivanjem dijaloga/suradnje sa studentskom populacijom (koja se priprema za ulazak u svijet rada), nezaposlenima (kojima je svijet rada privremeno ili trajno nedostupan) i umirovljenicima (koji su izišli iz njega).

▼ **Može li se govoriti o radničkoj pasivnosti danas?**

- Da, može se govoriti o pasivnosti radnika. Čak i u uvjetima niske, nedovoljne plaće i slabe zaštite radnici se, sasvim suprotno očekivanjima, drže dokazuje veliko opadanje sindikalnog članstva (trenutačno tek oko 35 % zaposlenih). Kako bi se to promijenilo, bilo bi krajnje vrijeme da se čvršće pozicioniraju i ne dozvole lako kupovanje socijalnog mira. Da bi bili zaista relevantni trebaju od servisa koji je, nažalost, često sam sebi svrhom postati temeljno tijelo za edukaciju radnika, aktivaciju i razvijanje novih pristupa i rješenja problematika radništva i ekonomije. To znači da se u prvom redu

▼ **Ako su pasivni danas, što će i kakvi**

plaćama; 2. Povećavanje udjela nesigurnih oblika rada zbog daljnje fleksibilizacije.

Istodobno će se od svih radnika očekivati široka znanja, kreativnost i mogućnost rada na hibridnim radnim mjestima (na razmeđu različitih struka). To nije samo po sebi loše, ali je pitanje što će biti s onim dijelom radnika koji se neće snaći u brzim promjenama, potrebama dokvalificiranja i dodatnog educiranja. Odgovor na njega ovisi bitno o samim radnicima i sindikatima.

▼ **Zaključimo s bioetiikom - kakva nam se tu budućnost sprema?**

- S obzirom na stupanj zagađenja i narušavanje ravnoteže u prirodi, bioetika kao disciplina koja se bavi problemima odnosa prema drugim živim bićima i okolišu, ima svijetlu budućnost i ne sumnjam da će se sve više polučene mogućnosti stvaranja novog društva u kojem će se većina ljudi moći usmjeriti na razvoj kreativnosti i ona područja djelatnosti koja će ostati nedostupna mašineriji. No, jalovo će to biti rasterećenje ako se zbog robotskog rada i automatizacije radnike ostavi na cesti.

▼ **Vezano uz to - kako vidite položaj radničke klase u društvu u doglednoj budućnosti, recimo za 10, 20, 30 godina?**

- Ako ćemo zaključivati iz onoga što vidimo danas, u bliskoj budućnosti možemo očekivati: 1. Umanjivanje radničkih prava, jer vojska nezaposlenih omogućava lako licitiranje i pravima i

Anita Lunić, magistrica filozofije i povijesti, Filozofski fakultet u Splitu.